

Vliv volební účasti na zisky jednotlivých politických stran: případ voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2006*

LUKÁŠ LINEK**

Abstract: The Effect of Turnout on Party Support: A Case Study of the Czech Chamber of Deputies Elections in 2006

This paper analyses the effect of turnout on the support of different parties in the Czech Republic. It tests hypotheses derived from American and Western European literature concerning the advantage/disadvantage of higher turnout for particular parties, especially for left-wing parties. The text introduces the main theories and research strategies concerning the partisan effects of voter turnout, and then tests several hypotheses concerning this issue. The analysis uses both aggregate and individual level data. The results show that higher turnout is advantageous for the parties whose voters lack strong party identification (ČSSD and the Green Party). On the other hand, it brings lower gains to parties with a disciplined electorate (ODS, KDU-ČSL and partly also for KSČM). The case of KSČM points to the curvilinearity of the relationship between turnout and party support. More sophisticated statistical analysis should be used in future research.

Keywords: election turnout, partisan effects of turnout, party choice

1. Úvod

Demokratizace zemí ve střední a východní Evropě na přelomu 80. a 90. let minulého století přinesla občanům možnost výběru politického zastoupení. V některých zemích byly v prvních volbách vidět téměř stejné hodnoty volební účasti jako v dobách komunismu (viz například více než 95% účast v tehdejší Československu a jen lehce nižší hodnoty v tehdejší východním Německu). Jako by si občané užívali svého práva vybrat si politické zastupitele, což jim komunistický režim neumožňoval. Ač se to zpočátku nezdálo, demokratizace a s ní spojené volby přinesly zároveň občanům možnost voleb se neúčastnit. Této možnosti začali občané v těchto zemích postupně využívat čím dál tím více. Od prvních voleb ve všech postkomunistických zemích totiž dochází k postupnému snižování volební účasti, a to i když v některých

* Text vznikl jako součást řešení projektu „Legitimita politického systému a nerovnosti“, projekt GA ČR 403/06/1421, 2006–2008.

** Autor působí v Sociologickém ústavu Akademie věd ČR. Adresa: Sociologický ústav AV ČR, Jilská 1, Praha 1, Česká republika; e-mail: lukas.linek@soc.cas.cz, tel.: +420 222 220 682.

zemích došlo k jejím dílčím vzestupům, jež nabourávají jinak téměř lineární pokles volební účasti (Stojarová et al. 2007: 27–28).

Výsledky voleb, jichž se neúčastní všichni voliči, mohou být zkreslené oproti volebním výsledkům, jichž by bylo dosaženo, kdyby se voleb účastnili všichni voliči. Jestliže k takovému zkreslení dojde, hledají vědci důvod v tom, že se liší pravděpodobnosti volební účasti jednotlivých skupin, ať už jsou tyto skupiny definovány jakkoli. Volební účast může být odlišná například u dělnických profesí, zaměstnanců ve veřejném sektoru, podnikatelů či důchodců (Lijphart 1997: 2; Wolfinger, Rosenstone 1980). Obdobně odlišné mohou být pravděpodobnosti volební účasti voličů jednotlivých stran (Linek, Lyons 2005). Do běžného povědomí se v Česku dostala tvrzení typu „komunističtí voliči přijdou k volbám vždycky“ nebo „sociální demokracie nemá loajální voliče“; tato tvrzení explicitně obsahují vnímání odlišné pravděpodobnosti volební účasti.

Pohled na volební výsledky od roku 1996 naznačuje, že ODS získává více hlasů v těch volbách, kdy je vyšší volební účast, zatímco ČSSD ztrácí.¹ Odráží nicméně tento pohled potenciály obou stran přesně? V tomto příspěvku budu analyzovat vliv volební účasti na volební zisky jednotlivých stran v České republice a testovat hypotézy o výhodnosti vyšší volební účasti pro jednotlivé strany a levicové zvláště. Nejprve představím základní teorie a strategie výzkumu vlivu volební účasti na zisky jednotlivých stran. Poté představím z literatury odvozené hypotézy, jež budu testovat, a vlastní způsob zkoumání vlivu volební účasti na volební zisky stran, jež kombinuje využití dat z agregované a individuální úrovně. V další části budu prezentovat výsledky analýz. Na závěr budu posuzovat výhody a omezení jednotlivých přístupů a důsledky uvedených zjištění pro teorii a české politické strany.

2. Teorie vlivu volební účasti na zisky jednotlivých stran

Teorie vlivu volební účasti na zisky jednotlivých stran se snaží odpovědět na kontrafaktuální otázku po tom, jaké by byly volební výsledky, kdyby volební účast byla odlišná. Minimálně implicitně vycházejí z předpokladu, že se odlišují stranické preference voličů a potenciální voličské preference nevoličů. Základem tohoto předpokladu jsou zjištění, že voliči s nižším sociálním statutem hlasují v nižší míře než voliči s vyšším sociálním statutem. Zároveň jsou hodnoty volební účasti nízkostatusových skupin variabilnější v čase než v případě vysokostatusových skupin. Vzhledem k tomu, že tyto skupiny občanů hlasují mnohem častěji pro levicové strany, jsou volební zisky levicových stran proměnlivé. Na základě třídní odlišnosti voličů a nevoličů by se volební výsledky lišily při odlišné volební účasti (Grofman et al. 1999).

Existují dvě základní strategie analýz vlivu volební účasti na zisky politických stran. První zahrnuje analýzy, které využívají většinou regresní analýzy, kde závislou proměnnou je zisk politické strany a nezávislou proměnnou volební účast. Často ještě do analýzy vstupují různé kontrolní proměnné jako čas, hospodářská situace země, volební systém, účast strany ve vládě a dichotomické proměnné označující územní jednotky (DeNardo 1980; Nagel, McNulty 1996; Pacek, Radcliff 1995; Bohrer et al. 2000). Druhou strategií je simulace volebních výsledků při existenci stoprocentní volební účasti s využitím dat z individuální úrovně. K uvedené simulaci se využívají charakteristiky jednotlivců, jež ovlivňují volební účast a výběr strany jako socio-demografické a politické proměnné (Citrin et al. 2003; Brunell, DeNardo 2004; Marsh

Bernhagen 2006, 2007). Obdobou této strategie je přístup, který s využitím zastupujících proměnných simuluje, jak by dopadly volby, kdyby byla stoprocentní volební účast.

Pro všechny tyto typy analýz zároveň platí, že mohou využívat regionální, národní a mezinárodní data o volební účasti a podpoře stran a zároveň mohou být jak studii jednoho časového okamžiku, tak více časových úseků. Nyní podrobně popíši teoretickou argumentaci, metodologické zázemí a výsledky těchto analýz, neboť odlišné teoreticko-metodologické úvahy mohou vést k odlišným výsledkům.

2.1 Modelování vlivu volební účasti na zisky stran

První typ analýz lze rozlišit na tři základní přístupy, jež jsou zároveň geograficky a institucionálně definované:

- americká diskuse o vlivu vyšší volební účasti na zisky Demokratické strany (DeNardo 1980; Tucker, Vedlitz 1986; DeNardo 1986; Nagel, McNulty 1996, 2000),
- evropská diskuse o vlivu vyšší volební účasti na zisky levicových stran (McAllister, Mughan 1986; Pacek, Radcliff 1995; Saglie, Bjorklund 2004),
- evropská analýza využívající odlišnosti národních voleb a voleb do Evropského parlamentu (van der Eijk, van Egmond 2006, 2007).

Americká diskuse o vlivu vyšší volební účasti na zisky Demokratické strany

Diskuse o vlivu volební účasti na zisky jednotlivých stran má silné kořeny v USA, kde se dlouhodobě traduje především mezi politiky a novináři, že kandidáti Demokratické strany získávají větší podporu při vyšší volební účasti. Základem argumentace je, že nevoliči pocházejí především z nižších tříd, dělnictva a etnických minorit. A protože tyto skupiny většinou hlasují pro Demokraty, má vyšší volební účast vést k vyšším ziskům kandidátů Demokratické strany. Empirické studie nicméně naznačují, že vyšší volební účast nutně nemusí přinést větší volební podporu Demokratům.

DeNardo (1980) ukázal, že vztah mezi volební účastí a ziskem jednotlivých stran je mnohem komplexnější než souběžný vliv třídy na volební účast a podporu stran. DeNardo rozlišil strukturální efekt (*composition effect*) a efekt defekce (*defection effect*). Strukturální efekt hovoří o tom, že potenciál volební podpory levicových stran (v americkém případě Demokratů) je mnohem větší než potenciál pravicových stran (v americkém případě Republikánů) vzhledem k většímu zastoupení nízkostatusových skupin ve společnosti. Zároveň ale funguje efekt defekce. DeNardo totiž rozdělil voliče na tzv. jádrové a periferní, kdy jádroví voliči mají silnou stranickou identifikaci a hlasují pravidelně pro svou stranu, zatímco periferní voliči mají identifikaci se stranou mnohem slabší a lze u nich v mnohem větší míře očekávat nejen nepravidelnou volební účast, ale i neloajalitu při hlasování ve volbách. S rostoucí volební účastí zároveň dochází mezi voliči k nárůstu podílu osob, které jsou neloajální ke své straně. Proto může nastat při vysoké volební účasti situace, kdy ačkoli strukturálně by měla mít levicová strana větší podporu, pravicová strana vyhraje díky vysoké míře defekce levicových voličů k pravicovým stranám. Efekt defekce může být mnohem silnější než strukturální efekt. Svě hypotézy testoval na agregovaných datech pro volby do Sněmovny reprezentantů mezi lety 1938–1966. Ukázal, že ve státech, kde dominují Demokraté, je korelace mezi volební

účastí a podporou Demokratů negativní. V ostatních případech (těsné výsledky, dominance Republikánů) je vztah pozitivní. Tato zjištění v zásadě potvrdily i další studie (Tucker, Vedlitz 1986; DeNardo 1986; Nagel, McNulty 1996, 2000).

Evropská diskuse o vlivu vyšší volební účasti na zisky levicových stran

Z výše uvedené americké diskuse vyšly analýzy evropských voleb (srov. především McAllister, Mughan 1986; Pacek, Radcliff 1995), jež testovaly vliv míry volební účasti na zisky tradičních levicových stran. McAllister a Mughan (1986) využili data z individuální úrovně (britské povolební studie) a za použití regresních modelů sledovali volební zisky při hypotetických úrovních volební účasti. Nejprve tyto autoři vytvořili regresní model, který vysvětloval volební účasti za použití standardních proměnných jako věk, pohlaví, příjem, vzdělání, politický zájem, stranická identifikace apod. Na základě takového modelu mohli odhadnout pravděpodobnost účasti jednotlivých respondentů bez ohledu na to, zda se voleb skutečně zúčastnili. Ve druhém kroku modelovali vztah odhadnuté volební účasti k volbě konkrétní strany. Poté již stačilo stanovit úroveň hypotetické volební účasti, vyloučit z analýzy ty respondenty, kteří dané pravděpodobnosti nedosahují, a vypočítat volební podporu jednotlivým stranám mezi těmi, kteří se zúčastnili voleb s hypotetickou účastí (McAllister, Mughan 1986: 144–146). Na datech z Velké Británie ukázali, že vyšší volební účast škodí Konzervativní straně, pomáhá Liberální a je neutrální k Labouristické straně.

Pacek a Radcliff (1995) testovali vliv míry volební účasti na zisky tradičních levicových stran, jejichž podpora bývá třídně segmentovaná (nebrali v potaz například strany zelených). Analyzovali volební výsledky agregované na státní úrovni za celkem 19 demokratických zemí v časovém rozmezí 1950–1990. Zjistili, že vyšší míra volební účasti vede ke zvýšení volebních zisků tradičních levicových stran (s jedním procentem volební účasti roste jejich zisk v průměru o 0,3 %). Protože základem jejich argumentace je třídní hledisko (míra volební účasti se liší v jednotlivých třídách), využili v dalších analýzách tzv. Powellova indexu třídního hlasování (Powell 1980). Tento index vyjadřuje míru, s níž jednotlivé třídy hlasují pro strany. Svě předchozí nálezy Pacek a Radcliff specifikovali s tím, že v zemi s nižší mírou třídního hlasování je vliv volební účasti menší, zatímco v zemích, kde je třídní hlasování významné, je vliv výše volební účasti vysoký. Po rozdělení států na dvě skupiny podle míry třídního hlasování vedlo zvýšení volební účasti o jedno procento průměrně ke zvýšení volebních zisků levicových stran o 0,1 % v zemích s nízkým třídním hlasováním a o 0,9 % v zemích s vysokou mírou třídního hlasování. Svá zjištění potvrdili i analýzou regionálních dat za Německo a Kanadu.²

Evropská analýza využívající odlišnosti národních voleb a voleb do Evropského parlamentu

Zatímco výše uvedené typy analýz využívají agregovaná data většinou na úrovni státu (i když například McAllister a Mughan (1986) používali data z individuální úrovně), Cees van der Eijk a Marcel van Egmond se pokusili řešit dané dilema analýzou dat z individuální úrovně (van der Eijk, van Egmond 2006, 2007). Jejich přístup využívá toho, že v Evropě probíhají od roku 1979 volby do Evropského parlamentu (dále jen EP), které jsou charakteristické nižší volební účastí než při volbách do národního parlamentu. Strategie jejich analýzy je velmi originální a je postavena na konceptu kontrafaktuálních voleb do národního parlamentu kona-

ných ve stejný okamžik jako volby do EP (viz van der Eijk, Franklin 1996). Tento koncept je měřen v povolebním dotazníkovém šetření, které se koná po volbách do EP, otázkou na volbu strany v případě konání voleb do národního parlamentu. To van der Eijkovi a van Egmondovi umožňuje zkoumat odlišnosti v odpovědích na otázku po volbě strany (a zároveň účasti) při „souběžně“ konaných volbách do EP a hypotetických volbách do národního parlamentu. Odlišnosti v podpoře jednotlivých stran mohou být důsledkem buď toho, že voliči v obou volbách volí odlišnou stranu (koncept kvazi-přesunů – *quasi-swithing*), nebo toho, že voliči se účastní pouze jedné z obou voleb (koncept selektivního efektu volební účasti – *differential turnout*).

Výpočet kvazi-přesunů a selektivního efektu volební účasti spočívá na třech procentních údajích: podpora stran ve volbách do EP, podpora stran v hypotetických volbách do národního parlamentu v celé populaci a podpora stran v hypotetických volbách do národního parlamentu pouze mezi těmi, kteří se účastnili voleb do EP. Kvazi-přesuny jsou vypočítány jako rozdíly v podpoře jednotlivých stran ve volbách do EP a volbách do národního parlamentu pouze mezi těmi, kteří se zúčastnili voleb do EP. Selektivní efekt volební účasti je počítán jako rozdíl v podpoře stran při hypotetických volbách do národního parlamentu mezi účastníky voleb do EP a mezi celou populací (způsob výpočtu viz van der Eijk, Oppenhuis 1996: 419).

Van der Eijk a van Egmond se zaměřili na zkoumání determinant selektivního efektu volební účasti. Má-li platit hypotéza, že levicové strany získávají větší podporu při vyšší volební účasti, pak by levicovost strany měla být významným prediktorem selektivního efektu volební účasti. Jejich základní zjištění spočívá v tvrzení, že „nižší míry účasti ve volbách do národních parlamentů by zřídka kdy měly významný vliv na zisky jednotlivých stran“ (van der Eijk, van Egmond 2006: 10). Přestože vliv rozdílné volební účasti podle těchto autorů není významný, lze zjišťovat jeho determinanty, resp. to, jakých stran se týká. Nižší volební účast znamená větší podporu pravicovým stranám, nicméně v případě krajně pravicových stran jsou zisky nižší. Na levici je trend obdobný – nižší volební účast vede k nižším ziskům levicových stran, ale krajně levicové strany získávají více (van der Eijk, van Egmond 2006: 14). Autoři tedy potvrdili obecně platné tvrzení, že vyšší volební účast přináší větší zisky levicovým stranám a nižší pravicovým stranám, nicméně toto zjištění neplatí pro krajně levicové a pravicové strany, kde je vztah volební účasti a volební podpory obrácený.

2.2 Simulování vlivu volební účasti na zisky stran při stoprocentní účasti

Druhý typ analýz vlivu volební účasti na zisky jednotlivých stran je založen na simulování volebních výsledků při existenci stoprocentní volební účasti. Příkladem tohoto typu analýz je text Citrina, Schicklera a Sidese (2003), kteří přišli s originální strategií zkoumání, která počítá vliv volební účasti na zisky stran v každém z amerických států zvláště v senátních volbách v letech 1994–1998. Při simulaci stoprocentní volební účasti využili informace o volební účasti a podpoře stran z dvou odlišných datových souborů – model volby strany vypočítali z exit-pollových šetření na základě socio-demografických proměnných a tento model aplikovali na data z rozsáhlého populačního šetření, kde znali informace o volební účasti respondentů. Nakonec srovnávali skutečné zisky s těmi modelovanými. V průměru by nevoliči více hlasovali pro Demokratickou stranu (v 74 % států by výsledky byly pro Demokraty lepší) a její zisky by v průměru byly o 1,9 % vyšší. I tak existují státy, kde by v případě stoprocentní volební účasti získávali Republikáni (což podporuje základní DeNardovu tezi z roku 1980).

Odlišný přístup k simulaci volebních výsledků při stoprocentní volební účasti použili Highton a Wolfinger, kteří pro simulaci využili zastupující proměnné (Highton, Wolfinger 2001). Tento přístup opět srovnává dva základní údaje: volební výsledky podle skutečné účasti a hypotetické výsledky při co nejvyšší účasti. Nicméně hypotetický výsledek je získáván pomocí různých proměnných, především pomocí otázky na to, jak by respondent-nevolič hlasoval, kdyby se byl býval zúčastnil voleb. Druhou možností je použití proměnné, která relativně výrazně vysvětluje volební účast, a tuto proměnnou použít pro simulaci volebních výsledků. Highton a Wolfinger v citovaném textu využili proměnnou příjem, pomocí níž rozdělili respondenty na kvintily. Poté použili pravděpodobnosti hlasování pro konkrétní stranu pro výpočet hypotetické podpory stran mezi nevoliči v každém kvintilu zvlášť. Jejich výpočty ukázaly, že v obou případech výpočtu by vyšší účast pomohla demokratickému a nezávislému kandidátovi na úkor republikánského.

Marsh a Bernhagen (2006, 2007) založili svou analýzu na předpokladu, že hlasování ve volbách je individuálním rozhodnutím, a tedy soubor takovýchto voličů je vytvořen samovýběrem. Proto neexistence informací o těch občanech, kteří se voleb nezúčastnili, je shodná s problémem existence chybějících pozorování v jakémkoli empirickém výzkumu. Marsh a Bernhagen využili metodu odhadu pomocí maximální podobnosti za použití programu *Amelie*.³ K imputaci chybějících hodnot použili informace nejen o socio-demografických charakteristikách respondenta (jako například Citrin et al. 2003), ale i o respondentově vnímání stavu hospodářství a jeho sympatiích ke stranám a kandidátům. Uvedený přístup použili ve dvou odlišných analýzách. V první – za použití dat z modulu 1 *Comparative Study of Electoral Systems* – zkoumali vliv volebního a stranického systému na vztah volební účast–volební podpora stran. V druhé simulovali stoprocentní volební účasti na datech z irské voličské studie v roce 2002.

V komparativní studii, jež využila celkem 30 různých voleb v 26 zemích, Marsh a Bernhagen prokázali, že rozdíly mezi skutečnými volebními výsledky a hypotetickými výsledky při simulaci stoprocentní účasti jsou závislé na skutečné míře volební účasti; čím je volební účast vyšší, tím jsou rozdíly menší. Volební systém má také vliv na rozdíly mezi skutečnými a hypotetickými výsledky; v zemích s většinovým volebním systémem jsou rozdíly větší. Zároveň zjistili, že menší strany při stoprocentní účasti získávají, zatímco velké strany ztrácejí. Obecně platí, že opoziční strany (oproti vládním) získávají více při stoprocentní volební účasti, nicméně zisk je menší v zemích s proporčním volebním systémem. Testovali i vliv politické ideologie strany na změny ve volební podpoře a zjistili, že pravicové strany ztrácejí nikoli nutně ve prospěch levicových stran; tyto proměnné nicméně nebyly statisticky významné (Marsh, Bernhagen 2007).

Na irském případě demonstrovali Marsh a Bernhagen (2006) výhody a nevýhody, jež přináší imputace chybějících informací ohledně voličských preferencí. Výsledky analýzy prokázaly, že volební výsledky při stoprocentní volební účasti se od skutečných lišily v maximálním případě o dvě procenta. Zároveň ale autoři provedli stejnou imputaci chybějících hodnot jako u nevoličů i na datovém souboru, u něž byly informace o volbě strany známé a následně vymazány u náhodně vybraných respondentů. Výsledky simulace poté porovnali se skutečnou volbou strany. Shoda nových odhadů s původní informací byla relativně malá a nedosahovala více než 65 %. Tato informace částečně snižuje validitu výše uvedených zjištění, neboť imputace chybějících hodnot nejsou úplně přesné.

3. Hypotézy, strategie zkoumání a data

V postkomunistických zemích byla na základě analýz dotazníkových šetření prokázána vazba volební účasti a volby strany na socio-ekonomický status voličů, což je jeden z předpokladů k tomu, aby mohla fungovat vazba mezi úrovní volební účasti a zisky jednotlivých stran. Tworzecki (2003) na datech z let 1995 ukázal, že volební účast v České republice, Maďarsku a Polsku je nejsilněji ovlivněna vzděláním a povoláním. Mnohem menší vliv na účast ve volbách mají indikátory sociální integrace jako náboženství, resp. návštěva kostela, a velikost bydliště; ovlivňují volební účast navíc pouze v Polsku. Ve sledovaných třech zemích roste volební účast také s věkem s tím, že mezi nejstarší věkovou skupinou nad 60 let účast částečně klesá. Při mnohorozměrné analýze byl prokázán vliv vzdělání, zaměstnání, věku a částečně i náboženství a velikosti bydliště (Tworzecki 2003: 165–170). Ohledně volby strany Tworzecki ukázal, že výběr stran mimo jiné podmiňují základní socio-demografické charakteristiky jako věk, vzdělání, povolání, náboženská orientace a velikost bydliště (2003: 177–188).

Linek a Lyons v případě účasti ve volbách do EP v České republice ukázali, že účast je ovlivněna věkem, pohlavím, náboženstvím, mírou urbanizace a sociálním statutem respondenta, a to i při kontrole stranické identifikace, postojů k politickému systému, mobilizace volební kampaní či postoji k evropské integraci (Linek a Lyons 2005). Pro volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006 při kontrole politických mobilizačních proměnných a politických znalostí respondenta mají na volební účast vliv věk a sociální status respondenta (Linek, Lyons 2007). Existuje-li vazba volební účasti a výběru strany na stejné socio-demografické charakteristiky voličů, je možné očekávat, že změna v úrovni volební účasti, která bude s velkou pravděpodobností korelována s těmito charakteristikami, povede ke změně podpory jednotlivých stran.

V následující části budu analyzovat hypotézy, jež vycházejí z přehledu americké a evropské literatury:

- Americká hypotéza I. (DeNardo): výše volební účasti nemá systematický vliv na volební zisky stran;
- Americká hypotéza II. (Highton, Wolfinger; Citrin et al.; Marsh, Bernhagen): při simulaci stoprocentní volební účasti bude podpora pravicových parlamentních stran nižší a podpora neparlamentních (či menších) stran větší, podpora levicovým parlamentním stranám bude přibližně stejná;
- Evropská hypotéza I. (Pacek, Radcliff): s vyšší volební účastí roste podpora levicových stran;
- Evropská hypotéza II. (van der Eijk, van Egmond): krajně levicové strany získávají větší podporu při nižší volební účasti.

Při zkoumání těchto hypotéz použijí tři základní strategie:

- analýza agregovaných dat,
- analýza individuálních dat při odlišně definovaných úrovních volební účasti,
- simulování volebních výsledků při stoprocentní volební účasti.

Uvedené strategie ve dvou případech sledují ty, jež použili někteří z výše uvedených autorů. Analýza agregovaných dat byla použita například DeNardem (1980) či Sagliem

a Bjorklundem (2004). Simulování volebních výsledků při stoprocentní volební účasti budu provádět podle Hightona a Wolfinger (2001), nicméně s jinými proměnnými než pouze s příjmem. Třetí strategie nebyla použita v žádné ze sledovaných analýz. Její výhoda spočívá v tom, že dokáže definovat odlišné volební účasti na základě tvrzení respondentů, zda se zúčastnili většího počtu minulých voleb. Tak dojde k definici různě velkých skupin voličů, u nichž lze sledovat volební preference.

K testování uvedených hypotéz použiji dva datové soubory. První jsou volební výsledky agregované na úroveň 159 jednotek. Základní územní jednotkou pro konstrukci tohoto souboru byl volební okres, jež je možné ve většině případů rozčlenit na okresní město a zbytek okresu (68 + 68 jednotek). Zbýlých 23 volebních okresů (patnáct pražských, Brno, Plzeň a Ostrava a volební okresy přilehlé k těmto městům s výjimkou Ostravy) nejsou nijak členěny. Druhým datovým souborem je povolební dotazníkové šetření, jež proběhlo v průběhu června na české populaci vybrané kvótním způsobem. Sběr provádělo Centrum pro výzkum veřejného mínění při Sociologickém ústavu AV ČR. Velikost datového souboru je 2002 respondentů.

4. Výsledky analýz agregovaných a individuálních dat v ČR: případ voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2006

4.1 Analýza agregovaných dat

Standardní pohled na agregovaná data v ČR – ať už na úrovni krajů, okresů, či menších jednotek – vede k závěru, že ODS a KDU-ČSL těží z vyšší volební účasti a naopak ČSSD a KSČM ztrácí (Lebeda 2004, Šaradín 2004). Tato zjištění jsou založena na korelační analýze volebních výsledků stran a volební účasti v jednotlivých územních celcích, což v českém případě znamená, že existuje pozitivní korelace mezi volební účastí a procentními zisky ODS, resp. KDU-ČSL. Korelační, případně regresní analýza agregovaných dat však v sobě obsahuje určitá nebezpečí. Přenesení vzorců volebního chování z agregované úrovně na individuální úroveň skrze jednoduchý proces korelace případů agregovaných například na národní či regionální úrovni je problematické a je známé jako „klamnost korelace agregovaných dat“ (Robinson 1950; Goodman 1953; King 1997). Jestliže je mezi územními zisky politické strany a volební účastí vysoká korelace, neznamená to, že podpora dané strany roste s tím, jak roste volební účast. Správná interpretace těchto výsledků by měla být, že tyto strany mají vyšší volební podporu v těch oblastech, kde je vyšší volební účast.⁴ Zdánlivý vztah volební účasti a podpory konkrétních stran totiž může být prostým efektem sociální struktury daných oblastí.

I tak agregovaná data nabízejí výsledky a interpretace, jež mohou být užitečné. Nejběžnějším nástrojem pro sledování vztahu volební účasti a podpory jednotlivých stran je použití korelační analýzy. Zde je nutné odlišit dvě strategie analýzy, jež se liší v charakteru použitých dat ohledně volební podpory stran: 1. analýza volební podpory jako procentního podílu na platných hlasech (tedy procentních výsledků voleb), 2. analýza volební podpory jako procentního podílu na oprávněných voličích. Nevýhodou první strategie je, že variabilita ve volební účasti ovlivňuje výpočet procentní podpory strany. Čím nižší volební účast, tím získává stejný absolutní počet hlasů vyšší procentní vyjádření. Volební podpora strany je tak závislá na míře volební účasti. Na druhé straně je nespornou výhodou tohoto přístupu v tom, že ze samotných

dat neplyne kovariance volební podpory a účasti. Výhodou druhé strategie je naopak její úplné odpojení od výše volební účasti; podpora konkrétní strany zůstává stabilní, i kdyby hypoteticky – oproti reálným výsledkům – vzrostla podpora jiných stran. Její nevýhodou je, že volební podpora a volební účast kovariují téměř z principu, a proto mají výsledky téměř automaticky pozitivní korelační koeficient.

Tabulka 1 prezentuje výsledky regresní analýzy, kdy závislou proměnnou byla volební podpora straně a nezávislou byla volební účast. Výsledky zřetelně ukazují očekávané odlišné hodnoty pro výše uvedené strategie – při výpočtu vlivu volební účasti na volební podporu stran měřenou jako podíl na celkovém počtu oprávněných voličů dochází ke zvýšení pozitivního vlivu volební účasti.⁵ Mezi roky 2002 a 2006 došlo k mírné změně v územní podpoře stran (především v případě ČSSD), i když tradiční vzorce volební podpory stran zůstaly zachovány. Proto lze sledovat rostoucí regionální polarizaci volební podpory určitých oblastí, jež se projevuje v nárůstu hodnot u vlivu volební účasti na podporu levicových a pravicových stran. Z těchto údajů se nabízí základní interpretace, že volební účast výrazně pomáhá pravicovým stranám a škodí levicovým stranám. S každým zvýšením volební účasti o 10 procent by podpora levicovým stranám klesla o téměř 11 procent.

Tabulka 1: Vliv volební účasti na zisky jednotlivých stran na základě regresních modelů agregovaných dat (změna podpory strany při změně volební účasti o 10 procent)

strana/rok voleb	platné hlasy		celkový elektorát	
	2002	2006	2002	2006
ČSSD	-2,06	-6,79	1,86	-0,98
KSČM	-4,48	-4,12	-0,37	-1,24
ODS	0,06	5,63	2,30	7,12
KDU-ČSL (Koalice v roce 2002)	6,45	4,05	4,88	3,09
SZ	-0,40	0,84	0,02	1,18
ostatní strany	-0,16	0,33	0,68	0,83
Levice (ČSSD + KSČM)	-6,55	-10,91	1,49	-2,22
Pravice (ODS + KDU-ČSL)	6,51	9,67	7,17	10,21

Zdroj: ČSÚ, vlastní výpočty; váženo podle velikosti jednotek; N=159.

Výše uvedené hodnoty vlivu volební účasti na zisky politických stran nepodporují ani jednu z uvedených hypotéz, kromě hypotézy o výhodnosti nižší volební účasti pro krajní levicové strany. Důvod těchto zjištění může být jak ve špatných hypotézách, tak ve způsobu analýzy. Příkláním se k názoru, že hlavní příčinou je především výše uvedená tzv. klamnost korelace (případně regrese) agregovaných dat. Volební účast i volební podpora stran je regionálně odlišná a liší se především dle sociální struktury, ekonomické úspěšnosti či religiozity jednotlivých oblastí. Proto i vliv volební účasti v jednotlivých regionech může být odlišný; například v moravských regionech vyšší volební účast může pomáhat ČSSD a KDU-ČSL, zatímco v Praze pouze ODS a SZ. Jako řešení tohoto problému lze zakomponovat do modelů proměnné, jež by kontrolovaly odlišné strukturální charakteristiky územních jednotek.

Z důvodů jednoduchosti jsou při prezentaci výsledků v Tabulce 2 použity kontrolní proměnné, jež reprezentují příslušnost dané územní jednotky k jednomu z 14 administrativních krajů (obdobných výsledků jako při kontrole krajů bylo dosaženo, jestliže do modelu ještě vstupovala proměnná, jež definovala územní jednotku jako hlavní město okresu, resp. jako zbývající část okresu). Z uvedených hodnot plyne, že při kontrole regionální (a tedy částečně i třídní a náboženské) podmíněnosti volební účasti a podpory stran se snižuje závislost volební podpory na volební účasti. Závislost se snižuje přibližně o 20–50 %. I při kontrole regionální podmíněnosti zůstávají základní vzorce vztahů prezentované v Tabulce 1 v platnosti: levicové strany ztrácejí s vyšší volební účastí a pravicové získávají. Je zřejmé, že při použití velmi hrubých kontrolních proměnných došlo ke snížení relativně překvapivých vztahů mezi volební účastí a ziskem jednotlivých stran. Proto lze očekávat, že v případě, že bychom našli mnohem jemnější nástroje odlišení regionů, by mohlo dojít k proměně uvedených vzorců.

Tabulka 2: Vliv volební účasti na zisky jednotlivých stran na základě regresních modelů agregovaných dat při kontrole regionálních odlišností (změna podpory strany při změně volební účasti o 10 procent)

strana/rok voleb	platné hlasy		celkový elektorát	
	2002	2006	2002	2006
Levice (s kontrolou)	-3,70	-8,09	3,10	-0,42
Levice (bez kontroly)	-6,55	-10,91	1,49	-2,22
Pravice (s kontrolou)	2,35	7,73	4,81	8,96
Pravice (bez kontroly)	6,51	9,67	7,17	10,21

Zdroj: ČSÚ, vlastní výpočty; váženo podle velikosti jednotek; N=159.

Agregovaná data lze pro uvažování o vlivu volební účasti na zisky jednotlivých stran využít ještě dalším způsobem; lze totiž analyzovat souvislost změny míry volební účasti a změny volební podpory v jednotlivých územních celcích mezi následujícími volbami. Předpokladem je, že tam, kde došlo ke zvýšení volební účasti a zároveň podpory určité strany, lze připsat zvýšenou podporu straně na vrub voličům, kteří se oproti minulým volbám nových voleb zúčastnili. Vyšší volební účast tak má vliv na volební podporu strany. Tabulka 3 prezentuje výsledky těchto analýz. Interpretačně významné jsou dvě změny oproti předchozím zjištěním. V případě KSČM má zvýšení volební účasti za následek zvýšení volební podpory této strany a v případě KDU-ČSL nastává pravý opak. Zatímco v případě KDU-ČSL lze tyto výsledky přičíst tomu, že v roce 2002 strana kandidovala společně s US-DEU v Koalici, v případě KSČM takového vysvětlení chybí.

Vztah, který je naznačen pro závislost výše volební účasti a volební podpory KSČM mezi lety 2002 a 2006 (tedy s nárůstem volební účasti o 10 % roste volební podpora strany o 2,9 %), je v přímém rozporu s volebními výsledky. KSČM totiž při vyšší volební účasti ztratila nejen v procentních výsledcích, ale i v absolutním počtu hlasů. Detailnější pohled na jednotlivé údaje pro KSČM nicméně naznačuje, že to, o čem hodnoty prezentované v Tabulce 3 informují, je následující vztah: KSČM v roce 2006 ztratila podporu oproti roku 2002 méně v těch oblastech, kde oproti roku 2002 vzrostla volební účast, než v oblastech, kde volební účast stag-

novala či klesla. Přestože regresní koeficient vypovídá spíše o míře poklesu podpory KSČM v souvislosti se změnou volební účasti, varování zůstává: Tabulka 3 prezentuje odlišný vztah než Tabulky 1 a 2. Nerobustnost závěrů, k nimž lze dospět pomocí analýzy agregovaných dat, mě vede k obezřetnosti při interpretaci zjištěných hodnot. A to společně s další významnou charakteristikou výše uváděných modelů: schopnost vysvětlit varianci závisle proměnné je nízká a dosahuje pouze 10–30% (pouze v případě kontroly regionální podmíněnosti roste až k 70%).

Tabulka 3: Vliv změny volební účasti na změnu v podpoře jednotlivých stran na základě regresních modelů agregovaných dat (změna podpory strany při změně volební účasti o 10 procent mezi lety 2002 a 2006)

strana	platné hlasy		celkový elektorát	
	změna	Rsq	změna	Rsq
ČSSD	-8,18	0,25	-2,76	0,09
KDU-ČSL	-8,60	0,29	-4,58	0,21
KSČM	2,80	0,09	2,90	0,45
ODS	5,85	0,26	7,85	0,44
SZ	4,31	0,26	3,22	0,29
ostatní strany	2,53	0,14	2,20	0,28
Levice (ČSSD + KSČM)	-5,37	0,23	0,14	0,00
Pravice (ODS + KDU-ČSL)	-2,75	0,08	3,27	0,26

Zdroj: ČSÚ, vlastní výpočty; váženo podle velikosti jednotek; N=159.

Analýza agregovaných dat nepřinesla robustní závěry, neboť v případě KDU-ČSL a KSČM měly výsledky různých analýz odlišné závěry. Každopádně lze závěry shrnout následovně: v územních jednotkách s vyšší volební účastí získává větší podporu ODS, KDU-ČSL a SZ, zatímco ČSSD a KSČM mají nižší volební podporu. Z hlediska zkoumaných hypotéz byla částečně potvrzena hypotéza van der Eijka a van Egmonda (Evropská hypotéza II.) ohledně ztrát krajně levicových stran při vyšší volební účasti a hypotéza o větších ziscích neparlamentních či menších stran (Americká hypotéza II.). Hypotézy jak o žádném vlivu volební účasti (Americká hypotéza I.), tak o vyšší podpoře levicových stran při vyšší volební účasti (Evropská hypotéza I.) nebyly potvrzeny.

4.2 Hypotetické volební výsledky při odlišně definovaných úrovních volební účasti

Analýza individuálních dat při zkoumání vlivu volební účasti na volební podporu stran přináší tu výhodu, že lze libovolně manipulovat s výší volební účasti a následně vypočítávat hypotetickou volební podporu. Takováto strategie zkoumání využívá konceptu selektivního efektu volební účasti (van der Eijk, Franklin 1996), který je nicméně v případě tohoto článku výrazně upraven. Mým zájmem je zjišťovat hypotetické výsledky ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2006, jež jsou vypočítány na základě proměnných, které definují odlišně velké skupiny

voličů. Zaprvé mezi tyto proměnné řadím ty, jež sledují volební účast v minulých hlasováních: účast ve volbách do PS v roce 2002, v referendu o vstupu do EU v roce 2003, ve volbách do EP v roce 2004 a ve volbách do krajů také v roce 2004. Druhým typem proměnných jsou tzv. zástupné proměnné, které lze považovat za indikátory volební účasti. Patří mezi ně identifikace se stranou a doba, kdy se volič rozhodl pro volenou stranu. Například lze očekávat, že ve volbách do PS, v nichž by byla nižší volební účast, by se voleb účastnili pouze ti voliči, kteří jsou identifikováni se stranou, či ti voliči, kteří se pro některou ze stran rozhodli dříve, než ti, kteří byli k volbám mobilizováni na poslední chvíli a pro konkrétní stranu se rozhodli v den konání voleb či týden před volbami. Důvodem pro tuto argumentaci je skutečnost, že tito voliči by k volbám šli i za nižší míry mobilizace. Třetí typ proměnné je hypotetická volba strany v případě, že by se volič voleb účastnil (na tuto otázku odpovídali ti voliči, kteří se voleb do PS v roce 2006 nezúčastnili).

Jaké by tedy byly výsledky voleb do PS v roce 2006, kdyby volební účast klesla z téměř 65% na úroveň účasti například při volbách do EP v roce 2004, nebo voleb do krajských zastupitelstev v tomtéž roce? Tabulka 4 ukazuje hypotetické výsledky voleb do PS v roce 2006 pro případy, kdyby se jich účastnili voliči z některých minulých hlasování. Zaprvé, volební podpora pravicových stran (ODS a KDU-ČSL) s vyšší volební účastí klesá. Volební podpora levicových stran s vyšší volební účastí roste v případě ČSSD, zatímco v případě KSČM je trend velmi nevyrovnaný. Důvodem jsou především odlišné výsledky mobilizace pro volby do EP, kde se KSČM nepodařilo zmobilizovat dostatečný počet voličů především kvůli evropské dimenzi těchto voleb, a pro volby do PS v roce 2002, kdy se KSČM naopak podařilo ve velké míře zmobilizovat nespokojené voliče. Především případ

Tabulka 4: Volební výsledky při odlišné volební účasti definované minulými hlasováními (sloupcová procenta)

politické strany	EP 2004	Kraj 2004	Ref 2003	PS 2002	skutečné výsledky	kdyby respondent hlasoval
ODS	39,8	37,4	36,8	36,1	35,4	33,7
ČSSD	31,0	30,5	32,5	32,5	32,3	31,1
KSČM	11,8	15,0	13,2	14,8	12,8	12,9
KDU-ČSL	7,9	8,0	7,0	7,9	7,2	6,6
SZ	3,9	3,7	4,6	3,8	6,3	7,8
ostatní strany	5,7	5,4	5,9	4,9	6,0	7,7
volební účast	37,5	45,9	52,4	53,7	64,5	70,9

Poznámka: Respondenti, kteří v otázce na volbu strany v roce 2006 odpověděli „nevím“ či odmítli odpovědět, byli považováni jako ti, kteří se voleb neúčastnili. Naopak respondenti, kteří při dotazu na volební účast v předchozích volbách odpověděli „nevím“ či odmítli odpovědět, byli považováni za chybějící hodnoty. V případě, že by byli považováni za neúčastníky se voleb, nedošlo by ke změně odhadů volební podpory stran, ale pouze ke snížení hypotetické volební účasti (v posledním řádku).

Zdroj: Povolební dotazníkové šetření 2006; N=2002; váženo dle skutečných volebních výsledků; vlastní výpočty autora.

KSČM naznačuje, že DeNardova teze o periferních a jádrových voličích je pro uvažování o vlivu volební účasti na zisky politických stran důležitá, resp. že je vhodná i její částečná reformulace, neboť v některých volbách ani ti, kteří jsou považováni za jádrové voliče, se voleb nezúčastní. Podpora SZ a neparlamentních stran je v případě nižší volební účasti také nižší.

Předchozí analýza ukázala, že pro vliv volební účasti na zisky jednotlivých stran není důležitý pouze tzv. kompoziční efekt elektorátu – tedy složení elektorátu stran dle socio-ekonomického statusu –, jenž ovlivňuje zároveň jak volbu strany, tak i pravděpodobnost volební účasti. Důležitý je i efekt defekce, tedy síla vztahu ke straně či loajalita voliče (viz DeNardo 1980). Vliv tohoto efektu lze prozkoumat za použití proměnných, jako jsou síla stranické identifikace či doba rozhodnutí pro vybranou stranu. Tabulka 5 prezentuje hypotetické volební výsledky podle míry stranické identifikace a doby, kdy se respondent rozhodl hlasovat pro danou stranu.

První řádek ukazuje výsledky hypotetických voleb, kdyby se jich účastnili pouze ti voliči, kteří se cítí velmi blízko některé ze stran. Můžeme vidět vysokou podporu pro ODS a KSČM. Podpora těchto stran postupně klesá s tím, jak jsou do analýzy přidáváni voliči s nižší mírou stranické identifikace. Výsledky v zásadě kopírují ty, jež byly získány pro odlišné míry

Tabulka 5: Volební výsledky při odlišné volební účasti definované stranickou identifikací a dobou rozhodnutí pro volbu strany (kumulovaná řádková procenta)

	ODS	ČSSD	KSČM	KDU-ČSL	SZ	ostatní strany	volební účast
Míra stranické identifikace							
velmi blízko	41,5	15,4	28,5	9,8	2,4	2,4	6,1
celkem blízko	39,3	29,7	15,4	6,8	4,6	4,3	35,1
ne moc blízko	37,6	33,0	13,6	6,4	5,3	4,1	43,5
bez identifikace	35,4	32,3	12,9	7,2	6,3	6,0	60,4
Kdy se respondent rozhodl pro volbu strany							
vždy takto hlasuje	40,5	24,0	22,5	10,4	0,7	2,0	20,2
je to již dlouho	38,5	31,3	17,5	8,4	2,1	2,2	35,8
během minulého roku	38,6	32,2	16,3	7,9	2,6	2,5	40,5
před několika měsíci	37,5	33,4	14,6	7,5	3,9	3,1	46,5
před několika týdny	36,7	33,5	13,8	7,2	5,0	3,8	51,9
několik dní před volbami	35,9	32,5	12,9	7,1	6,1	5,5	58,0
v den voleb	35,4	32,5	12,7	7,0	6,4	5,9	59,6

Poznámka: Respondenti, kteří v otázce na volbu strany v roce 2006 odpověděli „nevím“ či odmítli odpovědět, byli považováni jako ti, kteří se voleb neúčastnili. Naopak respondenti, kteří při dotazu na volební účast v předchozích volbách odpověděli „nevím“ či odmítli odpovědět, byli považováni za chybějící hodnoty. V případě, že by byli považováni za neúčastníky se voleb, nedošlo by ke změně odhadů volební podpory stran, ale pouze ke snížení hypotetické volební účasti (v posledním řádku).

Zdroj: Povolební dotazníkové šetření 2006; N=2002; váženo dle skutečných volebních výsledků; vlastní výpočty autora.

volební účasti konstruované dle účasti v některých z minulých hlasování: ODS, KSČM a KDU-ČSL ztrácí s rostoucí volební účastí, zatímco ČSSD, SZ a ostatní strany získávají. V případě doby rozhodnutí pro volbu strany jsou hodnoty podpory stran a jejich trendy velmi obdobné: postupný pokles v případě ODS, KSČM a KDU-ČSL a nárůst v případě ČSSD, SZ a ostatních stran. Tento typ analýzy potvrzuje obě Evropské hypotézy, podle nichž při rostoucí volební účasti roste podpora levicových stran (ČSSD) a klesá podpora krajně levicových stran (KSČM). Při sloučení zisků ČSSD a KSČM je podpora levicových stran variabilní. Zatímco v případě použití míry stranické identifikace lze zaznamenat dílčí vzestup podpory levice, tak v případě doby rozhodnutí je trendem spíše opak.

4.3 Simulace volebních výsledků na základě individuálních dat při stoprocentní volební účasti

Třetí možností, jak zjistit vliv volební účasti na volební výsledky, je simulace hypotetických výsledků s využitím znalosti kovariance volební podpory stran s některými proměnnými, jež jsou klíčové pro vysvětlení volební účasti. Například Highton a Wolfinger (2001) využili v americkém případě příjem respondenta. Obdobnou strategii využiji i já, nicméně vzhledem k tomu, že u téměř 8 % respondentů, kteří se voleb neúčastnili, chybí informace o výši příjmu, použiji i další proměnné. Výhodou proměnných nejvyšší dosažené vzdělání a zájem o politiku je minimum chybějících hodnot a výrazný vliv na volební účast. Výpočet probíhal ve třech krocích. Nejprve byly k hodnotám volební podpory stran u respondentů, kteří se účastnili voleb, přičteny hodnoty těch nevoličů, kteří na otázku, kdyby se bývali účastnili voleb, kterou stranu by volili, odpověděli jménem některé ze stran. Poté byly vypočítány pravděpodobnosti volby strany na základě jednotlivých hodnot proměnné, dle níž probíhala simulace (například pravděpodobnost volby ODS, jestliže má respondent vysokoškolské vzdělání). V posledním kroku byla na základě těchto pravděpodobností dopočítána hypotetická volební podpora mezi nevoliči.

Tabulka 6 prezentuje výsledky vypočítané na základě podobné simulace, již provedli Highton a Wolfinger pro americké voliče. V jejich případě ztráceli pravicoví kandidáti (Republikáni), získávali nezávislí kandidáti a levicoví kandidáti (Demokraté) buď měli stejnou podporu, nebo mírně získávali (Highton, Wolfinger 2001). Po sečtení skutečných volebních výsledků s hodnotami podpory stranám u těch nevoličů, kteří jmenovali stranu, kterou by volili v případě, že by se voleb zúčastnili, by ztráta postihla obě pravicové strany (ODS a KDU-ČSL), levicová ČSSD by ztratila přibližně jedno procento a KSČM by zůstala na stejné podpoře (viz druhý sloupec Tabulky 6). Větší podporu by získaly SZ a ostatní neparlamentní strany. Při simulaci až k absolutní volební účasti dochází k dalšímu snižování volební podpory ODS a nárůstu volební podpory KSČM a SZ. Volební podpora ČSSD, KDU-ČSL a neparlamentních stran již zůstává přibližně stejná. Potvrzena je tak především Americká hypotéza II., podle níž při simulaci stoprocentní volební účasti bude podpora pravicových stran nižší a podpora neparlamentních (či menších) stran větší. Naopak obě Evropské hypotézy potvrzeny nebyly.

Tabulka 6: Simulace volebních výsledků dle příjmu, politického zájmu a vzdělání (sloupcová procenta)

politické strany	skutečné výsledky	kdyby respondent hlasoval	simulace dle		
			příjmu	politického zájmu	vzdělání
ODS	35,38	33,7	32,7	31,3	31,9
ČSSD	32,32	31,1	31,5	29,8	31,5
KSČM	12,81	12,9	13,2	13,8	14,0
KDU-ČSL	7,22	6,6	6,8	7,2	6,8
SZ	6,29	7,8	8,1	9,2	8,1
ostatní strany	5,98	7,7	7,8	8,7	7,7
volební účast	64,5	70,9	92,3	99,8	99,9

Zdroj: ČSÚ; povolební dotazníkové šetření 2006; N=2002; váženo dle skutečných volebních výsledků; vlastní výpočty autora.

5. Závěr

Jak dát smysl množství protikladných zjištění z různých typů analýz a jak hodnotit výše uvedené hypotézy? Především je zřejmé, že vliv volební účasti na zisky politických stran existuje a lze jej označit za systematický, alespoň v případě některých stran (SZ a neparlamentní strany). Proto tzv. Americkou hypotézu I. o žádném systematickém vlivu neberu v potaz. Dát smysl zjištěním v kontextu testovaných hypotéz pomůže Tabulka 7, jež prezentuje předpokládané a zjištěné vztahy volební účasti a podpory jednotlivých stran. Především je potřeba vzít v potaz, že jednotlivé hypotézy není možné testovat všemi provedenými analýzami. Například hypotézy, jež vycházejí ze simulace stoprocentní volební účasti, lze testovat pouze simulací a nikoli na základě korelačních a regresních analýz agregovaných volebních výsledků. V obou případech se využívá modelování s odlišnou výší volební účasti: jednou na úrovni sta procent a ve druhém případě v rozmezí reálných hodnot v jednotlivých územních jednotkách. Důvod, proč nelze testovat hypotézy, jež vycházejí z jednoho typu analýz, jiným typem analýz, spočívá v tom, že vztah mezi volební účastí a podporou stran nemusí být lineární (viz McAllister, Mughan 1986). Do určité výše volební účasti může strana získávat čím dál větší podporu a od určité výše zase ztrácet. Proto je třeba vzít v potaz odlišné způsoby modelování vlivu účasti na zisky stran, neboť odlišné modely pracují s odlišnými úrovněmi volební účasti.

Pomocí analýzy agregovaných dat lze vypovídat o tzv. evropských hypotézách, jež postulují vztah mezi volební účastí a levicovými stranami, resp. krajně levicovými stranami (viz první dva sloupce Tabulky 7). Tato analýza nepřinesla robustní závěry, neboť v případě KDU-ČSL a KSČM měly výsledky různých analýz odlišné závěry. Každopádně lze závěry shrnout následovně: v územních jednotkách s vyšší volební účastí získává větší podporu ODS, KDU-ČSL a SZ, zatímco ČSSD a KSČM mají nižší volební podporu. Z hlediska zkoumaných hypotéz byla částečně potvrzena hypotéza ohledně ztrát krajně levicových stran při

Tabulka 7: Efekt volební účasti na zisky jednotlivých stran: shrnutí zjištěných výsledků dle typů analýzy a vztahů k hypotézám

typ analýz	agregovaná data		zástupné proměnné		simulace	
	H: E1 / E2	zjištění	H: E1 / E2	zjištění	H: A2	zjištění
ČSSD	+ / .	–	+ / .	+	+	– (+)
KDU-ČSL	– / .	+ (–)	– / .	–	–	–
KSČM	+ / –	– (+)	+ / –	–	+	+
ODS	– / .	+	– / .	–	–	–
SZ	. / .	+	. / .	+	+	+
ostatní strany	. / .	+	. / .	+	+	+
volební účast	skutečné výsledky		35–70%		92–100%	

Poznámka: Znaménka plus a minus označují efekt volební účasti na zisk strany, ať už předpokládaný, či zjištěný; tečka označuje to, že hypotéza nepředpokládá žádný vztah. Volební účast odkazuje k hodnotě hypotetické volební účasti, na jejíž úrovni byl efekt modelován. V případě zástupných proměnných byla v jednom případě hypotetická volební účast pouze 6% (hodnota „velmi blízko politické straně“); její vyloučení z analýzy nezmění prezentované výsledky.

vyšší volební účasti (hypotéza E2), nicméně hypotéza o vyšší podpoře levicových stran při vyšší volební účasti (hypotéza E1) nebyla potvrzena. Nevýhodou analýz agregovaných dat je to, že berou v potaz pouze nejvyšší a nejnižší skutečnou volební účast, přičemž se usuzuje, že nevoliči budou mít stejnou podporu stranám jako voliči. Další nevýhodou této analýzy je skutečnost, že vztah volební podpory a volební účasti může být efektem sociální struktury územních jednotek; proto je nutné v modelech kontrolovat kontext. Navíc při analýze těchto dat lze očekávat „klamnosti korelace agregovaných dat“.

S využitím individuálních dat a modelování vlivu volební účasti na zisky stran za pomoci zástupných proměnných lze také vypovídat o tzv. evropských hypotézách. Toto modelování vedlo k následujícím zjištěním: s vyšší volební účastí roste podpora ČSSD, SZ a neparlamentních stran, zatímco klesá pravicovým ODS a KDU-ČSL a krajně levicové KSČM. V tomto případě byly všechny očekávané vztahy potvrzeny s výjimkou předpokladu, že levicové strany – konkrétně KSČM – budou získávat větší podporu s rostoucí volební účastí. V případě KSČM naopak platí hypotéza o poklesu podpory krajně levicových stran s rostoucí volební účastí.

Simulace stoprocentní volební účasti (poslední dva sloupce) přinesla očekávané výsledky pro všechny strany s výjimkou ČSSD. Pravicová strana (ODS) získala při stoprocentní účasti mnohem menší podporu, naopak levicová KSČM a menší strany (SZ a ostatní strany) větší. ČSSD by při stoprocentní volební účasti získala menší podporu, než získala ve volbách, nicméně přibližně stejnou jako v případě, když jsou k volebním výsledkům připočteny odpovědi respondentů, kteří nehlasovali, nicméně na přímý dotaz, jakou stranu by volili v případě, že by hlasovali, uvedli jméno strany. V případě součtu volební podpory ČSSD a KSČM (obě jsou levicové strany) byly ve dvou případech skutečné výsledky vyšší než volební zisky při simulaci. Naopak v jednom případě byly nižší. Podpora pro KDU-ČSL zůstávala při různých úrovních volební účasti přibližně stejná.

Zajímavým fenoménem je volební podpora KSČM. V případě této strany je vztah mezi volební účastí a podporou straně výrazně zaoblený. Přibližně do aktuální volební účasti (65 %) klesá zisk strany s rostoucí účastí (viz údaje v Tabulce 5), zatímco od této hranice je vztah opačný: podpora KSČM roste (viz údaje v Tabulce 6). Důvody spočívají především v charakteru voličů KSČM. Jedná se především o přesvědčené voliče se silnou stranickou identitou; proto je potenciál strany omezený a s rostoucí účastí klesá. Strana není schopná oslovit jiné voliče. Na druhou stranu mezi nevoliči má KSČM vysokou podporu, a to především proto, že není součástí politického establishmentu, neúčastnila se vlád a není vnímána jako zkorumpovaná. Proto je vnímána jako relevantní alternativa, nicméně ti, kdo ji takto vnímají, se voleb ve velké míře neúčastní.

Právě proměnlivý vztah volební účasti a podpory strany v případě KSČM mě vede k úvahám o tom, že by do budoucna mohlo být užitečné vytvořit modely vlivu volební účasti na podporu jednotlivých stran, jež by pro jednotlivé úrovně volební účasti odhadovaly míru volební podpory stran (viz například McAllister, Mughan 1986; Marsh, Bernhagen 2006). Nevýhodou tohoto přístupu je to, že modeluje volební rozhodnutí nevoličů na základě modelů platných pro voliče, a tudíž předpokládá vliv stejných proměnných na volební rozhodnutí u voličů a nevoličů. Což je téměř nespelnitelný předpoklad, neboť kdyby u nevoličů fungovaly stejné faktory jako u voličů, s velkou pravděpodobností by se voleb zúčastnili. Navíc lze předpokládat, že v případě, že by se nevoliči zúčastnili voleb, byli by mobilizováni některou z politických stran a hlasovali by odlišně, než předpokládá model. Přesto se jedná o jeden z mála nástrojů, který dokáže přesněji postihnout proměnlivý vztah mezi volební účastí a podporou stran.

Poznámky

1. Korelační koeficienty hodnot volební účasti a zisků stran na národní úrovni jsou v případě ODS 0,15 a pro ČSSD -0,37 (období 1996–2006).
2. Saglie a Bjorklund (2004) jsou dalším příkladem tohoto typu analýz. S pomocí agregovaných a individuálních dat zkoumali vliv volební účasti na zisky norské Strany práce v komunálních volbách. Jejich analýzy přinesly smíšené výsledky.
3. Program Amelia (v současnosti již verze Amelia 2) vyvinul Gary King společně s dalšími autory. Software byl odborné veřejnosti představen v roce 2001 (King, Honaker, Joseph, Scheve 2001) a je dostupný na <http://gking.harvard.edu/amelia/>.
4. Například Tomáš Lebeda se o tuto interpretaci snaží, nicméně i tak je prezentace zjištění vedena v tom smyslu, že volební účast vyhovuje pravicovým stranám a naopak.
5. Pouze v případě KDU-ČSL pro rok 2002 nedošlo k nárůstu pozitivní hodnoty koeficientu při změně výpočtu z účastnicích se voličů na všechny oprávněné (navíc v roce 2006 je nárůst velmi malý). Důvodem je silná regionální podmíněnost volební podpory, jež se koncentruje především v regionech s vysokou volební účastí.

Literatura

Bohrer, Robert E., Alexander Pacek a Benjamin Radcliff. 2000. „Electoral Participation, Ideology, and Party Politics in Post-Communist Europe.“ *Journal of Politics* 62(4), 1161–1172.

- Citrin, Jack, Erik Schickler a John Sides. 2003. „What if Everyone Voted? Simulating the Impact of Increased Turnout in Senate Elections.“ *American Journal of Political Science* 47(1), 75–90.
- DeNardo, James. 1980. „Turnout and the Vote: The Joke’s on the Democrats.“ *American Political Science Review* 74(2), 406–420.
- DeNardo, James. 1986. „Does Heavy Turnout Help Democrats in Presidential Elections?“ *American Political Science Review* 80(4), 1298–1304.
- van der Eijk, Cees a Erik Oppenhuijs. 1996. „Appendix B: Variables Employed and Methods of Analysis.“ In: *Choosing Europe? The European Electorate and National Politics in the Face of Union*. Eds. C. van der Eijk, N. Franklin a Ann Arbor. MI: University of Michigan Press, 413–434.
- van der Eijk, Cees a Mark Franklin. 1996. „The Party Context: Outcomes.“ In: *Choosing Europe? The European Electorate and National Politics in the Face of Union*. Eds. C. van der Eijk, N. Franklin a Ann Arbor. MI: University of Michigan Press, 287–305.
- van der Eijk, Cees a Marcel van Egmond. 2007. „Political Effects of Low Turnout in National and European Elections.“ *Electoral Studies* 26(2), 414–426.
- van der Eijk, Cees a Marcel van Egmond. 2006. „Effects of Low Turnout on Election Outcomes. Evidence from the European Election Studies 1989, 1994, 1999 and 2004.“ Text prezentovaný na konferenci *European Parliament Election of 2004*, Lisabon, Portugalsko, ve dnech 11.–14. 5. 2006.
- Goodman, Leo. 1953. „Ecological regressions and the behaviour of individuals.“ *American Sociological Review* 18(6), 663–6.
- Grofman, Bernard, Guilermo Owen a Christian Collet. 1999. „Rethinking the Partisan Effects of Higher Turnout: So What’s the Question?“ *Public Choice* 99(3–4), 357–376.
- Highton, Benjamin a Ramond E. Wolfinger. 2001. „The Political Implications of Higher Turnout.“ *British Journal of Political Science*, 31(1), 179–192.
- King, Gary. 1997. *A Solution to the Ecological Inference Problem*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- King, Gary, James Honaker, Anne Joseph a Kenneth Scheve. 2001. „Analyzing Incomplete Political Science Data: An Alternative Algorithm for Multiple Imputation.“ *American Political Science Review* 95(1), 49–69.
- Lebeda, Tomáš. 2004. „Referendum o přistoupení ČR k Evropské unii. Několik různých pohledů na první všelidové hlasování v Česku.“ *Politologický časopis* 3, 206–223.
- Lijphart, Arendt. 1997. „Unequal Participation: Democracy’s Unresolved Dilemma.“ *American Political Science Review* 91(1), 1–14.
- Linek, Lukáš a Pat Lyons. 2005. „Účast při volbách do Evropského parlamentu v roce 2004 v České republice.“ In: *Kam kráčíš, Evropská unie?* Eds. Michal Klíma a Jan Bureš. Plzeň: Aleš Čeněk, 63–80.
- Linek, Lukáš a Pat Lyons. 2007. „If I can’t change anything, why should I vote? Voter Turnout in 2006 Chamber Elections.“ Praha: Sociologický ústav AV ČR (nepublikovaný manuskript).
- Marsh, Michael a Patrick Bernhagen. 2006. „The Partisan Effects of Voter Turnout in the 2002 Irish General Election.“ Text prezentovaný na EPOP konferenci, Nottingham, 8.–10. 9. 2006.
- Marsh, Michael a Patrick Bernhagen. 2007. „The Partisan Effects of Low Turnout: Analyzing Vote Abstention as a Missing Data Problem.“ *Electoral Studies* 26(2), 401–413.
- McAllister, Iain a Anthony Mughan. 1986. „Differential Turnout and Party Advantage in British General Elections, 1964–1983.“ *Election Studies* 5(2), 143–152.
- Nagel, Jack a John E. McNulty. 1996. „Partisan Effects of Voter Turnout in Senatorial and Gubernatorial Elections.“ *American Political Science Review* 90(4), 780–793.
- Nagel, Jack a John E. McNulty. 2000. „Partisan Effects of Voter Turnout in Presidential Elections.“ *American Politics Quarterly* 28(3), 408–429.
- Pacek, Alexander a Benjamin Radcliff. 1995. „Turnout and the Vote for Left-of-Centre Parties: A Cross-National Analysis.“ *British Journal of Political Science* 25(1), 137–143.
- Powell, Bingham G. 1980. „Voting Turnout in Thirty Democracies.“ In: *Electoral Participation. A Comparative Handbook*. Eds. Richard Rose. Beverly Hills, California: Sage, 5–30.

- Robinson, William S. 1950. „Ecological correlations and the behaviour of individuals.“ *American Sociological Review* 15(3), 351–7.
- Saglie, Jo a Tor Bjorklund. 2004. „Does the Labour Party Suffer from Low Turnout? Evidence from Norwegian Local Elections.“ *Working Paper of Institute for Social Research 2004/5*. Oslo: Institute for Social Research.
- Stojarová, Věra, Jakub Šedo, Lubomír Kopeček a Roman Chytilík. 2007. *Political parties in Central and Eastern Europe. In Search of Consolidation*. Stockholm: International IDEA.
- Šaradín, Pavel. 2004. „Územní podpora Občanské demokratické strany ve volbách.“ *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Politologica* 3, 145–157.
- Tucker, Harvey J. a Arnold Vedlitz. 1986. „Does Heavy Turnout Help Democrats in Presidential Elections?“ *American Political Science Review* 80(4), 1291–1298.
- Wolfinger, R. E. a S. J. Rosenstone. 1980. *Who Votes?* New Haven: Yale University Press.